

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ANTROPONIMLARNING MILLIY- MADANIY XUSUSIYATLARI VA LINGVOKULTUROLOGIK TALQINI

Ergashov Ulug'bek Akbarali o'g'li

Chet tillari fakulteti chet tillari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi antroponimlarning milliy-madaniy xususiyatlari hamda ularning lingvokulturologik jihatlarini tahlil qilinadi. Antroponimlar xalqning tarixiy taraqqiyoti, madaniy qadriyatlari, diniy e'tiqodlari va milliy mentalitetini aks ettiruvchi muhim til birliklari sifatida o'rganiladi. Tadqiqot davomida ingliz va o'zbek antroponimlarining shakllanish omillari, semantik xususiyatlari, madaniy asoslari hamda lingvokulturologik mazmuni qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari har bir xalqning o'ziga xos dunyoqarashi va qadriyatlari antroponimik tizimda o'z ifodasini topishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: antroponim, onomastika, lingvokulturologiya, madaniyat, milliy qadriyat, shaxs ismi, o'zbek tili, ingliz tili, semantika, qiyosiy tilshunoslik.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllangan. Lingvokulturologiya til birliklari orqali xalqning madaniyati, mentaliteti va dunyoqarashini tadqiq etadi. Ushbu yo'nalishda antroponimlar muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Chunki shaxs ismlari nafaqat insonni identifikatsiya qiluvchi vosita, balki xalqning tarixiy tajribasi, diniy qarashlari, estetik didi va milliy qadriyatlarini o'zida mujassamlashtiruvchi madaniy birlikdir.

Har bir xalqning ism qo'yish an'analari uning tarixiy rivojlanishi va madaniy muhitiga bog'liq holda shakllanadi. Ingliz va o'zbek xalqlarining antroponimik tizimlari turli tarixiy va madaniy omillar asosida rivojlangan bo'lsa-da, ular insonning jamiyatdagi o'rnini belgilash, milliy qadriyatlarni saqlash va avlodlar o'rtasidagi madaniy bog'liqlikni ta'minlash kabi umumiy vazifalarni bajaradi. Shu sababli ingliz va o'zbek tillaridagi antroponimlarni lingvokulturologik nuqtayi nazardan o'rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Antroponim va lingvokulturologiya o'rtasidagi bog'liqlik. Lingvokulturologiyada til birliklari xalq madaniyatining aks etish shakli sifatida

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

qaraladi. Antroponimlar esa milliy madaniyatni ifodalovchi eng barqaror va qadimiy birliklardan biridir. Ismlar orqali xalqning diniy qarashlari, estetik mezonlari, axloqiy ideallari va ijtimoiy qadriyatlari namoyon bo'ladi. Shuning uchun antroponimlarni o'rganish xalqning madaniy kodini aniqlashga xizmat qiladi.

Inson nomlari ko'pincha ma'lum bir madaniy ideal yoki qadriyat asosida tanlanadi. Ota-onalar ism tanlash jarayonida bolaning kelajagi, baxt-saodati, sog'lom va komil inson bo'lib voyaga yetishi haqidagi orzu-umidlarini ifodalaydilar. Natijada antroponimlar milliy mentalitet va madaniy qadriyatlarning til tizimidagi aksiga aylanadi.

O'zbek antroponimlarining milliy-madaniy xususiyatlari. O'zbek xalqida ism tanlash qadimdan muhim marosim sifatida qaralgan. O'zbek antroponimlarining asosiy xususiyatlaridan biri ularda ezgu tilak va niyatlarning ifodalanishidir. Ota-onalar farzandiga ism berishda uning kelajakdagi hayoti, sog'ligi, baxti va muvaffaqiyatini nazarda tutadilar. Shu sababli o'zbek antroponimlarida ijobiy semantika ustunlik qiladi. Ayniqsa, baxt, omad, mehr-oqibat va jasorat tushunchalari milliy mentalitetning asosiy ko'rsatkichlari sifatida antroponimlarda aks etadi.

Bundan tashqari, o'zbek antroponimlarida tabiat bilan bog'liq obrazlar ham muhim o'rin tutadi. Gul, Oy, Yulduz, Bahor kabi komponentlar orqali yaratilgan ismlar xalqning tabiatga bo'lgan estetik munosabatini ifodalaydi. Masalan, Gulbahor, Oynur, Yulduz, Bahora kabi ismlar go'zallik va nafosat timsoli sifatida qo'llanadi.

Ingliz antroponimlarining milliy-madaniy xususiyatlari. Ingliz antroponimik tizimi ko'p asrlik tarixiy va diniy an'analar asosida shakllangan. Ingliz madaniyatida ism tanlashda oilaviy meros va tarixiy davomiylik muhim rol o'ynaydi. Shu sababli bir oilada bir necha avlod davomida bir xil ismning takrorlanishi keng tarqalgan hodisa hisoblanadi.

Ko'plab ingliz ismlari Bibliya bilan bog'liq bo'lib, ular xristian madaniyatining ta'sirini aks ettiradi. John, Mary, James, Joseph, Elizabeth kabi ismlar asrlar davomida faol qo'llanib kelmoqda. Bu holat ingliz xalqining diniy va tarixiy merosga bo'lgan hurmatini ko'rsatadi.

Ingliz antroponimlarida shaxsning ijtimoiy mavqei, tarixiy meros va diniy qadriyatlar muhim o'rin tutadi. Ayrim ismlar qirollik sulolalari va tarixiy shaxslar bilan bog'liq bo'lib, jamiyatda nufuz va obro' timsoli sifatida qabul qilinadi.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

Lingvokulturologik nuqtayi nazardan qaralganda, antroponimlar xalqning madaniy xotirasini saqlovchi birliklar sifatida namoyon bo'ladi. Ular orqali jamiyatning qadriyatlar tizimi, dunyoqarashi va ma'naviy ideallari ifodalanadi. Har bir ism o'zida ma'lum madaniy axborotni mujassamlashtiradi.

Masalan, o'zbek tilidagi Umid, Baxtiyor, Saodat kabi ismlar insonning kelajakka bo'lgan ishonchi va ezgu niyatlarini ifodalasa, ingliz tilidagi Grace, Faith, Hope kabi ismlar diniy va axloqiy qadriyatlarni aks ettiradi. Shu jihatdan antroponimlar til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni namoyon etuvchi muhim lingvistik birlik hisoblanadi.

Lingvokulturologik tahlil shuni ko'rsatadiki, o'zbek antroponimlari ko'proq kelajakka yo'naltirilgan ezgu tilaklarni ifodalasa, ingliz antroponimlarida tarixiy meros va diniy qadriyatlar kuchliroq namoyon bo'ladi. Bu esa ikki xalqning madaniy tafakkuri va dunyoqarashidagi farqlarni aks ettiradi.

3-jadval. Ingliz va o'zbek antroponimlarining lingvokulturologik xususiyatlari

O'zbek antroponimlari	Ingliz antroponimlari
Ezgu tilak va niyat ustun	Tarixiy va diniy an'analar ustun
Milliy qadriyatlar faol aks etadi	Oilaviy meros muhim ahamiyatga ega
Qo'shma ismlar keng tarqalgan	Sodda shakldagi ismlar ko'p uchraydi
Tabiat obrazlari faol qo'llanadi	Bibliyaviy ismlar keng tarqalgan
Semantik motivatsiya kuchli	Tarixiy-etimologik ma'no ustun

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, har ikkala xalq antroponimlarida ijobiy ma'no va madaniy qadriyatlar aks etadi. Biroq ularning mazmuniy yo'nalishi turlicha. O'zbek ismlarida ota-onaning farzandga bo'lgan tilaklari ustun bo'lsa, ingliz ismlarida tarixiy va diniy merosning ta'siri kuchliroq namoyon bo'ladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillaridagi antroponimlar xalqning milliy madaniyati va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik birlik ekanligini ko'rsatdi. O'zbek antroponimlari ezgu niyat, baxt, omad, go'zallik va

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

jasorat kabi qadriyatlarni ifodalashi bilan ajralib turadi. Ingliz antroponimlarida esa tarixiy meros, diniy e'tiqod va oilaviy an'analar muhim o'rin egallaydi.

Lingvokulturologik tahlil shuni ko'rsatadiki, antroponimlar nafaqat shaxsni nomlash vositasi, balki xalqning madaniy xotirasi, ma'naviy merosi va milliy identitetini aks ettiruvchi muhim madaniy kod hisoblanadi. Shu sababli antroponimlarni o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Begmatov E. *O'zbek onomastikasi asoslari*. – Toshkent: Fan, 2013.
2. Begmatov E. *O'zbek ismlari ma'nosi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
3. Rahmatullayev Sh. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. – Toshkent: Universitet, 2015.
4. Superanskaya A.V. *Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo*. – Moskva: Nauka, 1973.
5. Maslova V.A. *Lingvokulturologiya*. – Moskva: Akademiya, 2001.
6. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. – Cambridge University Press, 2019.
7. Hanks P., Hardcastle K., Hodges F. *A Dictionary of First Names*. – Oxford University Press, 2006.
8. Coates R. *The Oxford Handbook of Names and Naming*. – Oxford University Press, 2016.
9. Yuldashev B. *O'zbek onomastikasi va uning tadqiqi*. – Toshkent, 2018.